

از نالیسم انتقادی تا علم الاجتماع بومی
"طرح‌واره جامعه‌شناسی ایرانی اسلامی"

دکتر شهلا باقری
مستثنی چراغی

دوش شناسان

جامعه شناسان

سرشناسه: باقری، شهلا، ۱۳۴۷-
عنوان و نام‌پدیدآور: از رئالیسم انتقادی تا علم‌الاجتماع بومی "طرح‌واره جامعه‌شناسی ایرانی اسلامی"
تألیف: دکتر شهلا باقری، مرتضی چراغی

مشخصات نشر: جامعه‌شناسان و روش‌شناسان

مشخصات ظاهری: ۱۷۸ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۵۱۹-۰

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه

موضوع: واقع‌گرایی انتقادی، Critical realism

موضوع: هستی‌شناسی، Ontology

موضوع: جامعه‌شناسی -- ایران، Religion and Sociology--Iran

موضوع: جامعه‌شناسی اسلامی -- ایران، Islamic Sociology -- Iran

شناسه اثر: ده: چراغی، مرتضی، ۱۳۴۷-

رده‌بندی کنگره: ۹۸۳۵

رده‌بندی دیویی: ۱۱۰۲

شماره کتابشناسی: ۵۷۱-۳۵۲

با همکاری انتشارات روش‌شناسان

روش‌شناسان

جامعه‌شناسان

از رئالیسم انتقادی تا علم‌الاجتماع بومی "طرح‌واره جامعه‌شناسی ایرانی اسلامی"
دکتر شهلا باقری، مرتضی چراغی

چاپ اول: ۱۳۹۸ تهران/ تعداد ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۱۰۰۰ تومان/ مجتمع چاپ و صحافی لیتوگرافی: طیف نگار

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۵۱۹-۰

همه حقوق چاپ نشر برای ناشر محفوظ است.

حروفچینی، نمونه‌خوانی و صفحه‌آرایی: جامعه‌شناسان و روش‌شناسان

ویراستاری: گروه ویراستاری انتشارات جامعه‌شناسان و روش‌شناسان

فروشگاه و نمایشگاه مرکزی:

تهران، خیابان انقلاب، رویروی درب اصلی

دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، پلاک ۲۱۷

کتاب‌فروشی جامعه‌شناسان

تلفن: ۶۶۹۵۹۶۸۰-۸۱، ۶۶۰۰۰۵۱

تلفن دفتر نشر: ۶۶۹۶۹۶۲۰

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف (ناشر) نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

WWW.JAMEESHENASAN.COM

Email: RaveshP20@gmail.com

Email: sociologists15@gmail.com

چکیده

بررسی ظرفیت‌ها و محدودیت‌های رئالیسم انتقادی و مقایسه‌ی آن با رئالیسم اسلامی به منظور امکان‌سنجی علم جامعه‌شناسی بومی مکاتب و نظریات جامعه‌شناسی، از سنت‌های فلسفی رایج در عصر تکوین و بالندگی خود، برخاسته است. روش‌های علمی کنت و دورکیم در تکوین نظریات جامعه‌شناسی به رسمیت و نگرش پوزیتیویستی آن‌ها در برابر معرفت علمی باز می‌گردد؛ جامعه‌شناسی ماکس وبر و روش‌شناسی تفهیمی او از رویکرد فلسفی دیلتای به مرعوبت انسانی و از نگاه پوزیتیویستی به عالم و معرفت بهره برده؛ حلقه‌ی انتقادی فرانکفورت، در کنار ماتریالیسم دیالکتیک مارکس به فلسفه‌ی دیالکتیکی هابز و ماتریالیسم فوئرباخ نسب می‌رساند؛ مکتب کنش متقابل نمادین از فلسفه‌ی پراگماتیستی ویلیام جیمز و جامعه‌شناسی پدیدارشناختی و اتنومتودرزی در حاشیه‌ی مکتب فلسفی پدیدارشناسی هوسرل شکل گرفته‌اند و هم‌اکنون این روش که امروزه ما با دانش "فلسفه‌ی علوم اجتماعی" روبرو هستیم.

فلسفه‌ی علوم اجتماعی و نقش تعیین‌کننده‌ی آن در ایجاد جهت‌دهی به علوم اجتماعی و خلق نظریه‌های جامعه‌شناسی به گونه‌ای است که از مارکسیست‌ها گرفته تا فرانکفورتی‌ها و تا گرایش‌های ما بعد تجدیدی، بر نیاز به نوعی فلسفه‌ی اجتماعی به منظور هدایت علم جامعه‌شناسی، تأکید داشته‌اند.

"رئالیسم انتقادی" به نمایندگی "روی‌بسکار" به عنوان یکی از فلسفه‌های اجتماعی پیشرو، توانسته توجه بسیاری از اندیشوران حوزی علوم اجتماعی، و به ویژه جامعه‌شناسی را به خود مشغول سازد. این فلسفه که جریانی به‌طور عمده شناخت‌شناسی است در مواجهه با رئالیسم تجربی و ایدئالیسم

استعلایی، ابتدا در حوزه‌ی مطالعات طبیعی و سپس در حوزه‌ی مطالعات اجتماعی، از دهه‌ی هفتاد میلادی مطرح شده و به مانند یک پارادایم و جریان منبسط شناخت‌شناسی، حوزه‌های مختلف علوم طبیعی و علوم انسانی - اجتماعی را در نوردیده و به یک جریان رقیب، مبدل شده است.

از سوی دیگر، اصول فلسفی و روش رئالیستی اسلامی که در امتداد تلاش‌های فلسفی و علمی دنیای اسلام سازمان یافته، به‌ویژه بر اساس آن چه در کتاب "اصول فلسفه و روش رئالیسم" توسط علامه طباطبایی و استاد مطهری به نگارش در آمده، از دلالت‌های صریحی برای مدعیات نظری رئالیست‌ها برخوردار است. به‌ویژه آن که رویکرد انتقادی رئالیسم اسلامی، پدیده‌های انسانی و اجتماعی را در معرض داوری عقل عملی قرار داده و به داوری هجاری و انقشی آن‌ها می‌پردازد.

این کتاب بر آن است تا با روش تطبیقی و با رویکرد تحلیل نظری به "بررسی ظرفیت‌ها و محدودیت‌های رئالیسم انتقادی" و درک صحیح رئالیسم انتقادی اسلامی، به امکان‌سنجی فلسفه‌ی اجتماعی اسلامی و به تبع آن، به "امکان‌سنجی علم جامعه‌شناسی بومی" که سالیان متمادی ذهن بسیاری از علاقه‌مندان به این حوزه را به خود مشغول ساخته و مباحثات و مجادلات فراوانی را در پی داشته، دست یازد.

واژگان کلیدی: فلسفه‌ی علوم اجتماعی، رئالیسم انتقادی، رئالیسم اسلامی، هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی، روش‌شناسی و جامعه‌شناسی بومی.

فهرست

۹	چکیده
۱۷	فصل اول: کلیات
۱۷	مقدمه
۲۱	بیان مسئله
۲۵	سوالات کلی تحقیق
۲۶	فرضیه‌های تحقیق
۲۶	اهداف تحقیق
۲۷	روش انجام تحقیق
۲۸	تئوری‌ها و دیدگاه‌های تحلیلی و نظری
۳۱	پیشینه‌ی تحقیق
۳۵	نتیجه‌گیری
۳۷	فصل دوم: رئالیسم انتقادی
۳۷	مقدمه
۳۹	رئالیسم انتقادی
۴۵	رئالیسم انتقادی اسلامی
۴۶	تأثیر رئالیسم انتقادی در عرصه‌های پژوهشی
۴۸	هستی‌شناسی طبیعی رئالیسم انتقادی
۵۱	سیستم باز و یا بسته بودن جهان

۵۳	کنش
۵۳	عاملیت و کنش
۵۴	مکانیزم‌ها
۵۶	سطوح واقعیت طبیعی از دیدگاه رئالیست استعلایی
۵۸	بعد گذرا و ناگذرای علم
۶۰	هستی‌شناسی طبیعی رئالیسم اسلامی (صدرایی)
۶۴	هستی‌شناختی اجتماعی رئالیسم انتقادی
۶۶	تفاوت‌های هستی طبیعی و هستی اجتماعی
۶۷	سینما باز جهان اجتماعی
۶۸	ساختار عام
۶۹	هستی جامعه
۷۱	یکسانی جوهر فعال و غیر فعال در علوم طبیعی و علوم اجتماعی
۷۲	مدل تبدیلی فعالیت اجتماعی

فصل سوم: معرفت‌شناسی رئالیسم انتقادی ۸۵

۸۵	مقدمه
۸۹	معرفت‌شناسی اجتماعی رئالیسم انتقادی
۹۰	محدودیت‌های معرفت‌شناختی
۹۲	گذرا و ناگذرای در دانش اجتماعی
۹۲	بعد گذرای دانش اجتماعی
۹۳	بعد ناگذرای دانش اجتماعی
۹۴	سطوح واقعیت
۹۷	علامه طباطبائی و اعتباریات
۱۰۰	اعتبارات اجتماعی و غیر اجتماعی

فصل چهارم: روش‌شناسی طبیعی رئالیسم انتقادی ۱۰۳

۱۰۳	مقدمه
۱۰۴	اصول روش‌شناختی رئالیسم انتقادی
۱۰۶	جایگاه آمار و احتمالات در نگرش رئالیست‌های انتقادی

جایگاه تبیین یا پیش‌بینی در نزد رئالیست‌های انتقادی	۱۰۸
روابط درونی و بیرونی	۱۰۹
روش‌شناسی اجتماعی رئالیسم انتقادی	۱۱۴
محوریت فلسفه و روش فلسفی در فلسفه‌ی علوم اجتماعی	۱۱۴
اصول روش‌شناختی رئالیسم انتقادی	۱۱۵
نقش و ارسای تجربی	۱۱۵
روش‌شناسی و نظریه	۱۱۶
چگونگی تحلیل‌گیری نظریه‌ها در علوم اجتماعی	۱۱۶
مقدم اول: مفهومی‌سازی	۱۱۶
گام دوم: روش‌های استعلایی و تبیین بر حسب توان	۱۲۰
شکل‌گیری "رافق بن‌الذهانی"	۱۲۵
روش‌شناسی اسلامی	۱۲۶
فصل پنجم: علوم اجتماعی اسلامی	۱۲۹
مقدمه	۱۲۹
هویت فرهنگی علم مدرن و وضعیت جهان اسلام	۱۳۰
علوم اجتماعی اسلامی	۱۳۱
تدبیر مدن در طبقه‌بندی علوم	۱۳۲
پرسش از علم دینی - محدودیت‌های روش حسی	۱۳۳
ضرورت علم الاجتماع اسلامی و بومی	۱۳۵
علوم اجتماعی اسلامی و جامعه‌شناسی انتقادی	۱۳۵
رئالیسم انتقادی اسلامی	۱۳۷
هستی‌شناسی اجتماعی علامه طباطبائی	۱۳۸
معرفت‌شناسی علامه طباطبائی	۱۳۹
پیدایش کثرت در ادراکات	۱۳۹
تعیین اجتماعی معرفت	۱۳۹
ادراک‌های اعتباری پیش از اجتماع (اعتباریات پیشین)	۱۴۰
ادراک‌های اعتباری پس از اجتماع (اعتباریات پسین)	۱۴۵

فصل ششم: ارزیابی و نقد اصول رئالیسم انتقادی ۱۵۱

اصول هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی رئالیسم انتقادی	۱۵۱
ارزیابی، بررسی و نقد اصول رئالیسم انتقادی	۱۵۲
غفلت از تعینات و ابعادی وجودی علم در رئالیسم انتقادی	۱۵۷
آسیب‌های فلسفه‌های اجتماعی جدید	۱۵۸
ضرورت بازخوانی نظریات اجتماعی جهان اسلام	۱۵۹
تولید علوم اجتماعی اسلامی	۱۶۰
ضرورت باختن به رئالیسم انتقادی علوم اجتماعی اسلامی	۱۶۰
جایگاه حس و شهود در فلسفه‌ی علوم اجتماعی اسلامی	۱۶۲
اهداف رئالیسم انتقادی علوم اجتماعی اسلامی	۱۶۴
آگاهی بخشی و تعمیق بخشی در علوم اجتماعی انتقادی اسلامی	۱۶۵
نمونه‌ی جامعه‌شناسی مصداق‌یافته دین	۱۶۶

منابع ۱۶۹

مقالات	۱۷۰
پایان نامه	۱۷۱
منابع	۱۷۲